

voerde naar Gorinchem, Woudrichem en Slot Loevestein) en een verslag van de bijeenkomst over de schilderes Claire Bonebakker.

Met het activiteitenprogramma voor de komende maanden en enkele mededelingen sluiten we deze Wete weer af.

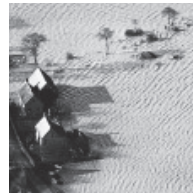
En wie weet, meldt het 2.500ste lid zich na het lezen van deze Wete aan. Dus geef het blad door.

Veel leesplezier.

Leo Hollestelle

Walcheren en de Ramp

De gevolgen van de stormvloed van 1953 voor Walcheren

Dit jaar is het vijftig jaar geleden dat ons land door een vreselijke stormvloed werd getroffen. De februariramp van 1953 wordt altijd in verband gebracht met de provincie Zeeland, maar ook West-Brabant en het zuidelijke gedeelte van de provincie Zuid-Holland werden zwaar geteisterd. Wat Zeeland betreft hebben vooral Schouwen-Duiveland, het westelijk deel van Tholen en het oosten van Zuid-Beveland zwaar geleden. Honderden mensen zijn omgekomen. De Watersnoodramp wordt in Zeeland niet gauw met Walcheren geassocieerd. Om het wat extreem uit te drukken: dit voormalige eiland had zijn portie al negen jaar eerder gehad. Door toedoen van geallieerde bombardementen op de Walcherse dijken in oktober 1944 met het doel de Duitse bezetter te verdrijven, was het eiland overstroomd door het zeewater. De bezetting door het zeewater duurde een jaar.

In het kader van de talloze activiteiten die dit jaar worden gehouden ter herdenking

van de stormvloed van 1953 is het goed om ook aandacht te besteden aan de gevolgen van deze ramp voor Walcheren. Ook dit deel van Zeeland heeft schade ondervonden, al was die uitsluitend van materiële aard.

Waarschuwing

De stormvloed in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 kwam niet geheel onverwacht. Naar aanleiding van de waarschuwingen van het KNMI werd op 31 januari op verschillende plaatsen op Walcheren dijkwacht gelopen. Uit voorzorg werden de schuiven in de waterkerende binnendijken onder Vrouwenpolder en in de Nieuwlandse polders gesloten. Tijdens de stormnacht met de extreem hoge vloed was duidelijk dat alle hens aan dek moest komen. Het voltallige personeel van de Technische Dienst van de Polder Walcheren, voor zover nog niet aanwezig, werd opgeroepen, alsmede alle onderhoudsaannemers met hun uitvoerders,

bazen en arbeiders. Medewerking werd ook verleend door personeel van de Nederlandse Heidemaatschappij dat bij de herverkaveling was betrokken, werknemers van de scheepswerf De Schelde te Vlissingen, militairen van het garnizoenscommando te Middelburg en vele vrijwilligers.

De in 1952 langs het duin van Domburg gebouwde badcabines en het cafeetje met terras werden door de storm volledig weggeslagen. (Collectie R. Gabriëlse)

Schade

Van de ongeveer 22.000 hectare die Walcheren telt, liep in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 slechts 1.150 hectare onder water. Dit was niet het gevolg van

een of meerdere dijkdoorbraken, maar het gevolg van het feit dat de dijken te laag waren voor deze extreme waterstand: het water stroomde hier en daar over de dijken heen en sloeg bressen in de dijklichamen. Aan elk kustvak van Walcheren was eigenlijk wel schade ontstaan. De duinen langs de zuidwest- en noordzijde van het eiland waren over de gehele lengte sterk afgeslagen. De afslag varieerde van tien tot twintig meter. Vooral ten noorden van Oostkappelle, bij het waterwingebied, was de duinafslag zeer sterk. Tussen de strandpalen 71 en 81 werden de duinen doorbroken, zodat zout water het drainagekanaal van de waterleiding inliep.

De Westkappelse zeedijk, nog maar net hersteld van de schade uit de Tweede Wereldoorlog, liep zware beschadigingen op aan de basalt- en steenglooiing. Het duin voor Domburg was behoorlijk afgeslagen; de een jaar eerder gebouwde badcabines en het cafeetje met terras werden geheel vernield.

Het over de boulevards van Vlissingen stromende water zette een gedeelte van de stad korte tijd onder water. Het zeewater, dat uit de Vissershaven de stad instroomde, inundeerde enige lage gedeeltes van Vlissingen. Op sommige plaatsen stond het water 1,20 meter boven de bestrating. De zeedijk van de Zuidwatering langs de Westerschelde liep op een aantal plaatsen grote schade op, terwijl ook de Eilanddijk bij Vlissingen over een paar honderd meter werd vernield. De dijken van de polders aan de oostkant, ten noorden van de Sloedam, stroomden over.

Zakken

De eerste herstelwerkzaamheden bestonden uit maatregelen om verdere uitbreiding

van de beschadigingen te voorkomen. Om de plaatsen waar de kruin van de dijk was weggeslagen te herstellen, moesten zakken worden aangevoerd. Omdat de Polder Walcheren gewoon was een grote hoeveelheid kleizakken in voorraad te hebben, kon hier meteen mee worden begonnen. Bovendien werden de bestellingen bij par-

overstroomd. De hoogte van de zeedijken van deze polders was net onvoldoende om het opgestuwde zeewater tegen te houden. De stormvloedstand bedroeg ongeveer + 4,50 meter NAP.

In de zeedijk van de Oranjepolder waren in de vroege ochtend van de eerste februari al drie gaten ontstaan. De bressen hadden

ticuliere leveranciers, die op zaterdag 31 januari en volgende dagen telefonisch werden gedaan, met grote voortvarendheid, ondanks aanzienlijke verkeersbelemmeringen, geleverd.

Net niet hoog genoeg

Per saldo was de bedreiging van het water het grootst aan de oostzijde en aan de zuidzijde van het voormalige eiland. Aan de oostzijde raakten op het grondgebied van de Polder Walcheren dijkgedeelten ten noorden en ten zuiden van Veere overstroomd. Aan de oostzijde waren ook de dijken van de polders Oranje en Suzanna

De zeemuur langs Boulevard De Ruyter in Vlissingen sloeg over een lengte van vijftig meter weg. (Foto J. Henning, Archief Polder Walcheren 1870-1953, inv.nr. 2791, foto 180)

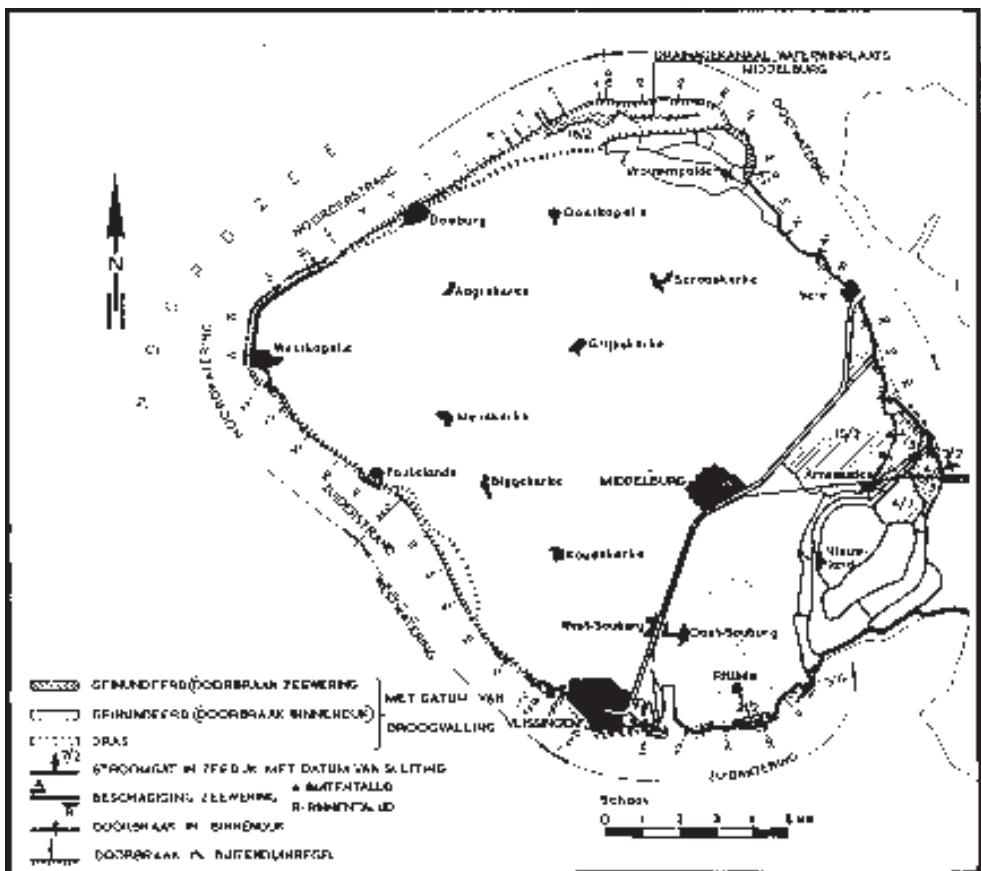
een lengte van respectievelijk 110, 80 en 70 meter. Nagenoeg het gehele dijklichaam was op die punten weggeslagen, maar dankzij het voorland met een gemiddelde hoogte van + 1,50 meter NAP ontwikkelden de bressen zich niet tot stroomgaten. Hetzelfde gebeurde met de zeedijk van de ten zuiden van de Oranjepolder gelegen Suzannapolder, die op twee plaatsen doorbrak.

Doordat de Suzannapolder in de ochtend van 1 februari volliep, stroomde het water ook over de veel te lage binnendijken van de omliggende poldertjes Wilhelmina, Elisabeth, Houwer en Clasina. De polders Nieuwerkerke en Rapenburg stroomden ook onder doordat de coupure in de Rijksweg niet gesloten was. Door natuurlijke lozing waren deze polders op 4 maart weer droog, maar de sloten in de polders zaten vol met slib.

De plaatsen waar schade ontstond aan de Walcherse zeevering en de gebieden die onder water liepen. (Uit: 'Verslag over de Stormvloed 1953' [Rijkswaterstaat 1961], pag. 630)

Hansje Brinkers

Dijkgraaf M.I. de Vos van de Rapenburgpolder deed tijdens de eerste en enige algemene vergadering van de ingelanden (grondeigenaren) van het elf hectare grote poldertje verslag van zijn optreden tijdens de rampdag van 1 februari. Hij vertelde hoe hij manmoedig, als ware hij een Hansje Brinkers, de overstroming van de polder had geprobeerd te voorkomen: "In de vroege morgen van de 1 Februari leek het er op als zou de Rapenburgpolder nog kunnen worden gespaard. Toen ik 's morgens vroeg de situatie ter plaatse opnam bleek het dat de polder nog vrijwel droog was maar de duiker en de coupure bij de hof-

stede Sloeveer langzaam aan volliep. Het is me toen nog gelukt om de coupure met zakken zand te dichten en het schot in de duiker te laten zakken. De watertoevoer hield toen vrijwel op. Enkel was de duiker onderloops terwijl ook de nabijgelegen oude duiker niet potdicht bleek. Aan allen die hieraan hebben meegewerkt uiteraard mijn dank." Het gevolg was dat het water in de polder een meter minder hoog stond dan in de aangrenzende polders Nieuwerkerke en Suzanna.

Toen er echter die avond weer een hoge vloed kwam, bleek alle werk vergeefs te zijn geweest omdat het water over de bindingsdijk met de Suzannapolder stroomde en als een zondvloed de polder verder onder water zette. Dijkgraaf De Vos: "Hoewel het me vrij vlug gelukte een pomp voor het doormalen te verkrijgen vonden de ingelanden het toch beter de natuurlijke lozing maar af te wachten daar het toentertijd nog niet vaststond wie de kosten van droogmalen zou moeten betalen en het er alle schijn van had dat die door de ingelanden zou moeten geschieden. Achteraf is natuurlijk gebleken dat we er beter aan gedaan hadden de pompen wel te nemen, maar dat was toen niet te zien."

De dijk van de Oostwatering ten zuiden van Veere (ter hoogte van dijkpalen 49-50) op 1 februari 1953. Het zeewater is over de dijk geslagen en heeft de achterzijde van het dijklichaam beschadigd. (Foto Ies Lamain, Archief Polder Walcheren 1870-1953, inv.nr. 2790, foto 102)

De schade voor de polder werd geraamd op 5.000 gulden.

Binnendijk

Zorgelijk was de toestand van de Veersedijk, de zogenaamde Poldersedijk, tussen de Polder Walcheren en de Oranjepolder. Deze binnendijk had een hoogte van slechts + 2,15 meter NAP en werd als eerste waterkerende binnendijk beschouwd. Doordat het inundatiewater over deze dijk liep, liep een gebied van 720 hectare onder water. Arnemuïden en Kleverskerke liepen onder. De dijk raakte hierdoor aan de achterzijde zwaar beschadigd. Het kleiverlies bedroeg ongeveer 2.000 kubieke meter. Van de vier duikers in deze dijk waren de schuiven niet dicht. Door de druk van het water werd een van de duikers weggeslagen, terwijl een andere zwaar beschadigd werd.

Hoewel de duikers niet aan de Polder Walcheren toebehoorden, heeft de technische dienst van dit orgaan het dichtn van de gaten in de binnendijk op zich genomen. Met het noodherstel werd direct op 1 februari begonnen. Een dag later werd op de binnendijk, die nu een zeewaterkering was geworden, een smalspoor aangelegd om de zakken met klei makkelijker te kunnen aanvoeren.

De beschadigde (Oranje)Poldersedijk in noordelijke richting, tussen de eerste en de tweede stenen sluis. Rechts de kant van de Oranjepolder en links de kant van Walcheren. Op 2 februari werd er reeds een smalspoor op de dijk aangelegd om zakken klei te kunnen aanvoeren om het gat dat bij de eerste sluis was ontstaan te kunnen dichtn. Een opname van 6 februari 1953. (Archief Polder Walcheren 1870-1953, inv.nr. 2791, foto 116)

Evacuatie

Doordat het water over de dijk van de Suzannapolder én over de Veersedijk stroomde, kwam het grondgebied rond Arnemuiden en Kleverskerke dus onder water te staan. Door middel van een sirene en het luiden van de kerkklok werd de gehele bevolking van Arnemuiden en Kleverskerke gealarmeerd. Alle mannelijke ingezetenen werden opgeroepen om mee te werken aan de dijken, terwijl de brandweer en enkele vissers probeerden met een peilboot die op de werf van Meerman lag, mensen uit hun onder water gelopen huizen te ontzetten.

Kleverskerke lag als een schiereiland in een binnenzee. Uit het dorp werd bijna de gehele bevolking, zo'n 250 mensen, geëvacueerd. In Arnemuiden liepen enkele straten onder. Ook het nieuwe kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente stond midden in het water. Boeren uit de omtrek

van wie de boerderijen onder water waren komen te staan, trokken met hun vee naar de Markt van Arnemuiden.

Voor het overstroomde gebied stelde het gemeentebestuur op 3 februari een noodverordening vast, waarbij werd bepaald dat het grondgebied van de gemeente ten noorden van de spoorlijn niet mocht worden betreden.

Burgemeester Van den Bos deed later verslag aan de gemeenteraad van de gebeurtenissen in de nacht van 1 februari: "We wisten de oorzaak niet waaraan deze overstroming was te wijten. Allerlei gissingen werden gemaakt en verschillende theorieën opgesteld. Maar door de duisternis konden wij niet vaststellen wat er eigenlijk precies aan de hand was. Het allerbelangrijkste dat in dit stadium moest worden gedaan, was de mensen die in het overstroomde gebied woonden, uit hun huizen te halen."

Inlaag

Het herstel van de binnendijk van de Oranjepolder was maar een klusje in vergelijking met de schade die moest worden hersteld aan de zeedijk langs de Westerschelde.

In deze zeedijk van de Zuidwatering waren op vier plaatsen bressen geslagen: ter hoogte van de Vlissingse buitenhaven bij fort De Ruyter, ter hoogte van het gemaal van de Zuidwatering, ter hoogte van de Inlaag 1678 en ter hoogte van fort Rammekens. Met behulp van zandzakken die in het poldergemaal waren opgeslagen, kon het zeewater bij hoogwater worden gekeerd. Later die dag werden nog eens achtduizend zandzakken aangevoerd uit het magazijn van de polder te Ritthem die bij fort De Ruyter werden gelegd. Vijfender-

tighonderd stuks, afkomstig van de Coöperatieve Landbouwvereniging Eiland Walcheren, werden bij fort Rammekens neergelegd. Aannemer Gebr. Van 't Verlaat uit Hardinxveld, die op Walcheren werkzaam was in het kader van de herverkaveling, zette een aantal draglines in.

Behalve kleiverlies en afschuivingen van

Luchtfoto van de onder water gelopen Suzannapolder vanuit het noorden gezien. Dwars door de polder loopt de Sloedam, met bovenop de spoorlijn. Achter de Suzannapolder liggen de polders Nieuwerkerke en Rapenburg. Foto genomen op 3 februari 1953. Het vliegtuig vloog ongeveer boven de plaats waar nu de jachthaven Oranjeplaat is. (Zeeuws Archief, Archief Dienst Dijkherstel Zeeland, inv.nr. 40)

het binnentalud van de zeedijk (tot een diepte van circa vier meter beneden de kruin) was er ook schade aan de steenglooiing van de zeedijk. Het afgeschoven binnentalud werd verwijderd en meer land-

Moeder en zoon bekijken vanaf de spoorbaan het onder water gelopen gedeelte van Arnemuïden (spoorwegovergang Schuttershof-Singel). (Zeeuws Archief, Archief Gemeente Arnemuïden)

Kinderen van de openbare school van Arnemuïden aan het werk op de Poldersedijk met het vullen van zakken met zand. (Zeeuws Archief, Archief Gemeente Arnemuïden)

waarts opgeworpen tot een perskade. Tussen de resterende dijk en de perskade werd zand gespoten. Dit zand werd gezogen uit het Zuidersloe ten noordoosten van fort Rammekens en naar het stort geperst. Klei om de gaten te dichten werd uit de ten noordoosten van fort Rammekens gelegen Schorerpolder gegraven. Hiervoor werd het

voor inundatie behoeft. Wel was het gebied ten noorden van het dorp en eromheen drassig.

Het herstel van de zeedijk van de Zuidwatering was een enorme krachtsinspanning. Een grote groep dijkwerkers, vooral uit Westkapelle, werd in de dagen na de

perceel gebruikt dat L.J. Boone uit Ritthem pachtte.

Een bijzondere omstandigheid was toch wel dat de inlaagdijk van de Zuidwatering bij Ritthem 275 jaar na aanleg zijn nut kon bewijzen. In de zeedijk voor de inlaag waren drie grote bressen ontstaan, waardoor de inlaag, groot 30 hectare, snel volliep tot het peil van het buitenwater (+ 4,55 m NAP). Doordat de in 1678 aangelegde inlaagdijk een waterkerende hoogte had van + 4,80 m NAP is het achterliggende gebied, en dan met name het dorp Ritthem,

Voor fort Rammekens werden de twee ontstane bressen in de zeedijk in de ochtend van 1 februari 1953 met zakken, gevuld met klei, gedicht. Deze nooddichtingen spoelden in de namiddag door de hoge vloed weer weg. Na de vloed werden de bressen afgegrensd door middel van twee tijdelijke keringen in de fortgracht tussen de zeedijk en de fortwal, maar het eerste inlaagdijkje werd weggeslagen en moest met kleizakken worden verstevigd. Een opname van 6 februari 1953. (Archief Polder Walcheren 1870-1953, inv.nr. 2791, foto 122)

stormvloed ingezet. De polders Oud Sint Joosland en Nieuw Sint Joosland waren droog gebleven maar doordat de Rijksweg Nieuw- en Sint Joosland-Goes door de gevolgen van de stormvloed onder water was komen te staan, moest al het zware verkeer via de wegen van deze polders naar de Zuidwatering en naar de polders

groot dat de teerslijtlaag van het wegdek helemaal wegsleet en de wegen verzakten.

Financiële nasleep

De kosten van herstel waren hoog. Er moest die eerste week veel geïmproviseerd worden en de polders werden toen

Op deze luchtfoto is duidelijk te zien hoe hoog het water in Kleverskerke kwam. Het gehele gebied van Kleverskerke liep onder water doordat de dijk tussen de Polder Walcheren en de Oranjepolder (de Poldersedijk) doorbrak ter hoogte van de schaapskooi. (Zeeuws Archief, Archief Gemeente Arnhemuiden)

Nieuwerkerke en Suzanna rijden. Nog in 1952 hadden de polderbesturen de wegen in hun polders laten asfalteren. De schade die het werkverkeer veroorzaakte, was zo

al met veel uitgaven geconfronteerd. Een zorg in de eerste weken na de Ramp was dat de polders over voldoende kasgeld moesten beschikken om bepaalde uitgaven direct te kunnen voldoen.

De schade op het grondgebied van de gemeente Arnhemuiden was ook groot. In totaal was 1.500 hectare overstroomd en eenderde van de bebouwde kom was onder water komen te staan. Een groot aantal woningen raakte door het water beschadigd. Van de boerderijen rondom

Arnemuiden waren zeven zwaar en acht licht beschadigd.

De financiële afwikkeling was ingewikkeld. Hoeveel bedroegen de kosten, wie betaalde wat en welk gedeelte werd vergoed en hoeveel? Drie jaar later bleek onder meer dat aan de arbeiders die hadden meegewerkt aan het herstel van de zeewering bij

goed door het Rijk. Het herstel van de schade aan de dijken van de kleine Walcherse polders bedroeg 488.400 gulden. Het merendeel van de kosten werd vergoed door het Rijk.

Het gemeentebestuur van Arnemuiden had ook veel kosten gemaakt voor de evacuatie en het herstel van de schade.

fort Rammekens in de eerste week van februari 1953 dubbel loon was uitbetaald, eenmaal door de Nederlandse Heidemaatschappij en eenmaal door de aannemer. Dat moest toen nog worden rechtgezet. De polders konden hun schade verhalen bij het Bureau Financiering Wederopbouw van het ministerie van Financiën. De Polder Walcheren moest toch nog diep in de buidel tasten. De totale kosten van rampschade voor de Polder bedroegen 3,5 miljoen gulden, waarvan de helft werd ver-

Het gat in de spoorbaan nabij de hofstede van Mesu (rechts). Arbeiders van de Nederlandse Spoorwegen zijn bezig met het dichtmaken van het gat. (Zeeuws Archief, Archief Gemeente Arnemuiden)

Zoveel mogelijk werd geprobeerd de kosten vooral te verhalen bij het Rijk, maar dat viel niet altijd mee. Zo probeerde het gemeentebestuur de kosten van de levering en het vervoer van zandzakken, zijnde een bedrag van meer dan 23.000 gulden,

Deze militairen, afkomstig van het garnizoenscommando te Middelburg, lijken de wacht te houden bij een bres in de zeedijk van de Zuidwatering ter hoogte van de Inlaag 1678. Op de achtergrond de inlaagdijk. De inlaag is volgestroomd. (Foto Ies Lamain, Archief Polder Walcheren 1870-1953, inv.nr. 2791, foto 134)

Onder: de hofstede Oranjepolder in de gelijknamige polder staat onder water. Gezien vanaf de Poldersedijk. (Zeeuws Archief, Archief Gemeente Arnemuiden)

te declareren bij de Rijksverkeersinspectie en Rijkswaterstaat.

Deltaveilig

Voor het herstel van de overstroomde polders in Zeeland werd de Dienst Dijkherstel Zeeland opgericht. Op Walcheren namen deze dienst en de Polder Walcheren samen het herstel ter hand. De kleine Walcherse polders hadden geen mogelijkheid om zelf het herstel uit te voeren.

Doordat Walcheren een vooruitgeschoven

De Wete jaargang 32 nummer 1 (januari 2003) / Heemkundige Kring Walcheren (www.hkwalcheren.nl)

post vormt in de kustverdediging en stormschade regelmatig voorkomt, beschikte de Polder Walcheren over een voorraad materiaal om direct met de eerste noodvoorzieningen te beginnen.

Toch moest ook de zeekering van Walcheren na 1953 volgens de norm van de Deltawet op Deltahoogte worden gebracht. De aanleg van de dijk bij Zoutelande in de jaren 1957 en 1958 was het eerste Delta-werk. Dertig jaar later werd de Westkapelse zeedijk op Deltahoogte gebracht en kon ook voor Walcheren het sein 'Deltaveilig' worden gegeven. De bedreiging voor de oostzijde van Walcheren werd opgeheven door de afsluiting van het Veerse Gat in 1961.

Leo Hollestelle

Dit artikel is tevens te raadplegen op de website van de HKW: www.hkwalcheren/ramp.htm.

Geraadpleegde bronnen:

– *Verslag over de stormvloed van 1953, samengesteld door de Rijkswaterstaat en het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, 's-Gravenhage 1961.*

– *J. Adriaanse, 'De Kroniek van Arnemuiden, 1948 t/m 1996', Goes 1998.*

– *Zeeuws Archief te Middelburg, Archief Gemeente Arnemuiden 1851-1996, fotoboek 1953.*

Waterschap Zeeuwse Eilanden te Goes:

– *Archief Polder Walcheren 1870-1953, inv.nrs. 268, 530, 543, 566, 2790 en 2791.*

– *Archief Rapenburgpolder, inv.nr. 8.*

– *Archief Nieuwerkerkepolder, inv.nr. 69.*

– *Archief Oranjepolder, inv.nr. 33 en 34.*

– *Archief Oud Sint-Jooslandpolder, inv.nr. 104.*

Boerenleiders toegejuicht

Het bezoek van Botha en De la Rey aan Middelburg in 1902

Op 1 oktober 2002 was het honderd jaar geleden dat de Zuid-Afrikaanse Boerengeneraals Botha en De la Rey feestelijk onthaald werden in Middelburg. Aanvankelijk zou er nog een derde generaal, Christiaan de Wet, meegekomen zijn, maar hij was verhinderd. Botha, De la Rey en De Wet bezochten alle provinciehoofdsteden in Nederland en waren ook in Goes al uitgebreid toegejuicht. Het hoofddoel van de komst van deze Boerenleiders was geld in

te zamelen voor de weduwen en wezen in Zuid-Afrika en het onderwijs aldaar. Fondsenwerving *avant la lettre* dus.

Sympathie

De generaals hadden hun heldenstatus verworven in de Tweede Boerenoorlog. Die was in Zuid-Afrika in het najaar van 1899 begonnen en was gericht tegen de Britse bezetting. De plaatsen Ladysmith (Natal) en Mafeking (Noordelijke Kaapkolonie),